

ЗА ПРОИЗХОДА НА МИХАИЛ КАНТАКУЗИН (? - 1577)

Димитър Ницов

Михаил Кантакузин е знакова личност в историята на Османската империя през XVI в. и пряко свързана с миналото на Анхиало (дн. Поморие). Той е ярък пример за едно изключение в тогавашното османско общество - издигането на християнин до висшите етажи на властовата върхушка в империята. Споменът за неговата власт и богатство продължава да живее в преданията на анхиалци триста години след неговата екзекуция. Изследователите на Анхиало не пропускат да споменат за него в своите трудове, но един любопитен момент от биографията му остава встрани от техните изследвания, а именно въпросът за произхода му.

Седемдесетте години на XVI в. са активното време в дейността на Михаил Кантакузин.¹ То съвпада с управлението на неговия политически покровител - Мехмед паша Соколлу, босненец по произход, един

¹ Е. Грозданова, Османско господство (XV – XVIII в.) – В: История на Поморие, ч. I, П., 2000, с. 106-107.

от най-успешните велики везири, победителят над християнските сили във войната за Кипър.²

Анхиало през XVI в. е един от важните пристанищни центрове на Османското Черноморско крайбрежие. Център е на обширна каза в Силистренския санджак. Стопанството на селището е ориентирано към пристанищната търговия, солдобива и корабостроенето. Именно в Анхиало са основните владения и сараи на Михаил Кантакузин, известен сред османците с прозвището Шейтаноглу. Той е главен откупчик на анхиалските солници, главен кожар на султана и влиятелна личност сред висшите църковни среди на Цариградската патриаршия.³

Безспорно най-голяма заслуга за разкриване на образа на Михаил Кантакузин има немският пътешественик, учен и дипломат от XVI век Стефан Герлах, който имал възможността лично да се срещне с него. Дневникът на немца е основен извор за Кантакузиновата биография.⁴ Интересни подробности от легендарен характер за нея се съдържат и в спомените на Варненския и Преславски митрополит Симеон (със светско име Одисей Попов)⁵, а Константин Иречек по

² А. Садулов, История на Османската империя (XIV – XX в.), Велико Търново – Фабер, 2000, с. 80-82.

³ Е. Грозданова, Османско господство..., с. 77-121; Ст. Герлах, Дневник на едно пътуване до Османската порта в Цариград, Подбор, превод, увод и коментар М. Киселинчева, предговор и редакция Б. Цветкова, С., 1976, с.68-69, 71, 119-120, 131.

⁴ Ст. Герлах, Дневник на едно пътуване..., с. 68-69, 71, 110-111, 119-120, 141, 131, 217.

⁵ Ем. Димитров, Спомените на Варненски и Преславски митрополит Симеон като исторически извор. – В: Известия на

време на своите пътувания, като преминава през Анхиало, се убеждава в живия спомен сред местното население за миналото величие на Кантакузин.⁶ Представянето на образа му в съвременните научни изследвания посветени на Анхиало дължим на Елена Грозданова, която естествено се позовава на пътеписа на Герлах, а също така и на документи от Ориенталския отдел на Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“.⁷ В тези изследвания обаче е подмината една любопитна подробност, която ни е оставил немският автор, свързана с произхода на Михаил Кантакузин.

Фамилията Кантакузин произхожда назад във времето от византийските аристократични среди. В Анхиало се установяват на постоянно местожителство представители на този род.⁸ Според сведенията на Герлах обаче Михаил: „Не бил от стария род на Кантакузините, а от Англия. Неговите прадеди били английски пратеници и се заселили тук...“⁹ Всичко това Герлах научава от своя драгоманин (преводач), който очевидно бил много осведомен човек и дава доста интересна информация на своя господар за политическите интриги, бита и нравите в империята.¹⁰ За съжаление, други подробности около произхода на Кантакузин не се срещат по-нататък в

държавните архиви, бр. 99/2010, с. 271-272.

6 К. Иречек, Пътувания по България, С., 1974, с. 857.

7 Е. Грозданова, Османско господство..., с. 82-84, 106-107; Е. Грозданова, Ст. Андреев, Българите през XVI в., С., 1986, с. 193-195.

8 Е. Грозданова, Османско господство..., с.80.

9 Ст. Герлах, Дневник на едно пътуване..., с. 141.

10 Пак там

пътеписа на Герлах.

Най-вероятно някой от английските му предци посредством брачна връзка се сродява с Кантакузини. Разбира се, към момента не разполагаме с документална база, за да проверим това наше твърдение, но случаят не е необичаен за онова време. Самият Герлах разказва в книгата си за установилия се в Османската империя Йохан Батиста от рода Дореа, бивш френски драгоманин, чиято жена е „...от рода на Кантакузин или Асана...“¹¹

Независимо от вероятния му английски произход няма съмнение, че Михаил Кантакузин е бил православен. Герлах не ни е оставил сведения за вероизповеданието му, но за това пък достатъчно подробно описва неговите близки връзки с духовниците на Цариградската патриаршия. Немецът посочва, че дори от волята на Кантакузин зависи кой ще заема патриаршеския престол.¹² Православните духовници не биха допуснали протестант или католик да се намесва толкова дълбоко в делата на православната църква.

Безспорно личността на Михаил Кантакузин е много интересна за историците, но за съжаление, документалното наследство за него и синовете му е твърде ограничено. Портретът, който ни е оставил Герлах, би могъл да бъде допълнен от документи, които са най-вероятно в архивите на Република Турция, все още мъчно достъпни за българските изследователи.

11 Пак там, с. 110.

12 Пак там, с. 68-69.

THE ORIGINS OF MICHAEL KANTAKOUZENOS

Dimitar Nitsov

Michael Kantakouzenos is a person connected with the history of the port center Anchialo in the XVI century. Many researchers, concerned with the history of Anchialo, do not miss to mention his name. Most of them rely on Stefan Gerlach`s notes, which provide interesting information. In his book he gives a curious detail regarding the origin of Kantakouzenos not commented by contemporary researchers.